

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2019.gada 30.jūlijā

Nr. 1-8/14.

Ministru kabinetam

e-pasts: vk@mk.gov.lv

Zināšanai: **Latvijas Republikas Saeimai**

e-pasts: saeima@saeima.lv

*Par Ministru kabineta 2011.gada 5.decembra noteikumu Nr.924
"Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru" 2.punkta
atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam, 91.panta
pirmajam teikumam un 109.pantam*

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 12. panta 10. punktā noteikto tiesībsargs ilgstošā laika posmā ir veicis izpēti par nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju situāciju Latvijā, rūpīgi analizējot un sekojot līdzi valdību apņēmībām mazināt sociālo nevienlīdzību, un solījumiem pilnveidot un uzlabot sociālā atbalsta sistēmas. Īpašu vērību tiesībsargs pievērsis mazāk aizsargāto iedzīvotāju grupām: bērniem, cilvēkiem ar invaliditāti, gados vecākiem cilvēkiem, nepilnām ģimenēm. Par nepieciešamību steidzami un nekavējoties pārskatīt esošās sociālā atbalsta sistēmas tiesībsargs ir informējis valdību un likumdevēju vairākkārtīgi:

- * 2012.gada 30.novembra vēstulē Nr.1-5/298 valdībai un parlamentam;
- * 2016.gada 17.oktobra vēstulē Nr.1-5/188 valdībai un parlamentam;
- * 2018.gada 15.augusta vēstulē Nr.1-5/96 valdībai;
- * 2018.gada 17.oktobra vēstulē Nr.1-5/123 valdībai;
- * 2018.gada 17.oktobra vēstulē Nr.1-5/124 parlamentam;
- * 2019.gada 25.janvāra vēstulē Nr.1-5/12 valdībai.

Tomēr, neskatoties uz regulāriem aicinājumiem pilnveidot esošo situāciju, būtiski uzlabojumi pēdējo piecu gadu laikā nav panākti. Joprojām nabadzības riskam un sociālajai atstumtībai ir pakļauts ievērojams skaits Latvijas iedzīvotāju. 2017.gadā nabadzības riskam bija pakļauti 23,3 procenti jeb 446 tūkstoši iedzīvotāju. Vērtējot pēc sociālekonomiskā statusa nabadzības riskam ir pakļauti 48,9 procenti pensionāru. Taču visvairāk nabadzības riskam bija

pakļauti vientuļie seniori vecumā virs 65 gadiem. 2017. gadā tādu bija 74 procenti. Šo iedzīvotāju ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi bija zem 367 *euro* mēnesī.¹

[1] Viens no būtiskākajiem lielumiem, kas ietekmē sociāli visneaizsargātāko Latvijas iedzīvotāju – pensionāru – ikdienu, ir vecuma pensijas minimālais apmērs.

Pensionāri ir sociālā grupa, kurai nepieciešama īpaša aizsardzība. Vēl jo vairāk tas attiecas uz pensionāriem, kuru ienākumi ir nelieli un uzskatāmi par tādiem, kas nesniedzas līdz minimālajam sociālajam nodrošinājumam.²

Likuma “Par valsts pensijām” 12.panta otrā daļa noteic: “*Personām, kurām piešķirta vecuma pensija, pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par Ministru kabineta noteikto minimālo vecuma pensiju.*”

Ministru kabineta 2011.gada 5.decembra noteikumu Nr.924 “Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru” (turpmāk – MK noteikumi Nr.924) 2.punkts noteic:

“2. *Vecuma pensijas minimālais apmērs nevar būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kas noteikts saskaņā ar normatīvajiem aktiem par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, kuram atkarībā no personas uzkrātā apdrošināšanas stāža (pilnos gados) piemērots šāds koeficients:*

- 2.1. *personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 10 gadiem līdz 20 gadiem, – 1,1;*
- 2.2. *personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 21 gada līdz 30 gadiem, – 1,3;*
- 2.3. *personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 31 gada līdz 40 gadiem, – 1,5;*
- 2.4. *personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir 41 gads un vairāk gadu, – 1,7.”*

Savukārt MK noteikumu 3.punkts noteic: “*Vecuma pensijas minimālo apmēru nosaka pensijas piešķiršanas vai pārrēķināšanas dienā, kā arī mainoties valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēram.*”

Ievērojot Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumu Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – MK noteikumi Nr.1605) 2.punktā noteikto valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru 64,03 *euro*, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – 106,72 *euro*, vecuma pensijas minimālais apmērs:

- ja apdrošināšanas stāžs ir no 10 līdz 20 gadiem, ir vienāds ar valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots koeficients 1,1 (70,43 *euro*, personām ar invaliditāti kopš bērnības – 117,39 *euro*);
- ja apdrošināšanas stāžs ir no 21 gada līdz 30 gadiem, ir vienāds ar valsts sociālās nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots koeficients 1,3 (83,24 *euro*, personām ar invaliditāti kopš bērnības – 138,74 *euro*);
- ja apdrošināšanas stāžs ir no 31 gada līdz 40 gadiem, ir vienāds ar valsts sociālās nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots koeficients 1,5 (96,05 *euro*, personām ar invaliditāti kopš bērnības – 160,08 *euro*);
- ja apdrošināšanas stāžs ir 41 gads un vairāk gadu, ir vienāds ar valsts sociālās nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots koeficients 1,7 (108,85 *euro*, personām ar invaliditāti kopš bērnības – 181,42 *euro*).

¹ Centrālā statistikas pārvalde. Ienākumi un dzīves apstākļi Latvijā 2018. gadā. Publicēts 04.04.2019. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/meklet-tema/368-ienakumi-un-dzives-apstakli-latvija-2018-gada>

² Satversmes tiesas 2009.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.2009-43-01. Latvijas Vēstnesis, 201 (4187), 22.12.2009.

Tas nozīmē, ka vecuma pensijas minimālo apmēru ietekmē gan valsts noteiktais valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs, gan personas uzkrātais apdrošināšanas stāžs, gan tas, vai invaliditāte personai ir bijusi noteikta kopš bērnības.

Tiesībsarga ieskatā, MK noteikumu Nr.924 2.punkts neatbilst Satversmei no diviem aspektiem:

pirmkārt, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs, līdz ar to arī vecuma pensijas minimālais apmērs ir nepietiekams;

otrkārt, MK noteikumu Nr.924 2.punktā iekļautā vecuma pensijas minimālā apmēra diferenciācija atbilstoši uzkrātajam apdrošināšanas stāžam ir netaisnīga pret personām ar lielāku apdrošināšanas stāžu.

[2] Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 109.pants noteic: “Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.”

Tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālā apmērā ietilpst Satversmes 109.panta tvērumā, un šo tiesību mērķis ir, cik vien tas iespējams, kalpot cilvēka cienīgas eksistences nodrošināšanai.³

Minētā panta saturu Satversmes tiesa ir analizējusi vairākos spriedumos un norādījusi, ka sociālās tiesības ir ļoti nozīmīgas, taču vienlaikus īpašas un atšķirīgas cilvēktiesības, jo šo tiesību īstenošana ir atkarīga no katras valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem, t.i., tā ir tieši saistīta ar katras valsts iespējām. Tādēļ arī starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos sociālās tiesības ir formulētas kā vispārīgi valsts pienākumi, atstājot dalībvalstīm plašas izvēles iespējas šo tiesību realizācijā. Turklāt valstij ir piešķirama plaša rīcības brīvība, veidojot savu sociālās drošības sistēmu.⁴ Lēmumi šajā jomā parasti vairāk atkarīgi nevis no juridiskiem, bet politiskiem apsvērumiem, kas savukārt atkarīgi no likumdevēja priekšstata par valsts sociālo pakalpojumu sniegšanas principiem, valsts ekonomiskās situācijas un sabiedrības vai kādas tās daļas īpašas nepieciešamības pēc valsts palīdzības vai atbalsta.⁵ Taču valsts rīcības brīvība nav absolūta. Tās veidotajai sociālā nodrošinājuma sistēmai ir jāatbilst noteiktiem kritērijiem, proti, valstij jānodrošina sociālā nodrošinājuma sistēmas esamība, adekvātums un pieejamība.⁶

[3] Valstij attiecībā uz tiesībām uz sociālo nodrošinājumu tāpat kā citu pamattiesību jomā ir trīs veida pienākumi: gan respektēt, gan aizsargāt, gan arī nodrošināt personas tiesības.⁷ Sociālo tiesību jomā īpaša nozīme ir tam, vai valsts ar savu pozitīvo rīcību spēj nodrošināt personai no konkrētas pamattiesības izrietošo individuālo vajadzību apmierināšanu.⁸

Kritēriji, pēc kuriem vērtējama tiesību normas atbilstība pamattiesībām uz sociālo nodrošinājumu, var atšķirties atkarībā no tā, vai konkrētā norma ierobežo personai piešķirtās tiesības vai arī nosaka valsts pozitīvo pienākumu izpildi.⁹

Vērtējot, vai valsts ir izpildījusi pozitīvos pienākumus, kas tai izriet no personas sociālajām pamattiesībām, ir jāpārbauda, vai: 1) likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu

³ Satversmes tiesas 2013.gada 13.februāra spriedums lietā Nr.2012-12-01. Latvijas Vēstnesis, 33 (4839), 15.02.2013.

⁴ Satversmes tiesas 2011.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.2010-20-0106. Latvijas Vēstnesis, 29 (4427), 22.02.2011.

⁵ Satversmes tiesas 2006.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.2006-04-01. Latvijas Vēstnesis, 183 (3551), 15.11.2006.

⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 562.lpp.

⁷ Satversmes tiesas 2009.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.2009-43-01. Latvijas Vēstnesis, 201 (4187), 22.12.2009.

⁸ Satversmes tiesas 2009.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.2009-43-01. Latvijas Vēstnesis, 201 (4187), 22.12.2009.

⁹ Satversmes tiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.2011-03-01. Latvijas Vēstnesis, 200 (4598), 21.12.2011.

personām iespēju īstenot sociālās tiesības; 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā; 3) ir ievēroti vispārējie tiesību principi¹⁰.

[3.1] Vērtējot, vai likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības, jānorāda, ka ar sociālo nodrošinājumu Latvijas Republikā ir saprotami dažādi sociālās drošības pasākumi, tostarp arī sociālās apdrošināšanas sistēma, kuras ietvaros tiek sniegts materiāls nodrošinājums vecuma gadījumā¹¹. Satversmes 109.pantā nav reglamentēti pensiju sistēmas noteikumi. Līdz ar to pensiju sistēmas uzbūves un darbības principi ir likumdošanas ceļā izlemjams jautājums, proti, likumdevējs ir tiesīgs sociālo tiesību saturu konkretizēt likumos.¹²

Tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros ir konkretizētas likumā “Par valsts pensijām”. Likums “Par valsts pensijām” noteic vecuma pensijas aprēķināšanas kārtību, proti, vecuma pensija ir atkarīga no vairākiem faktoriem – personas uzkrātā un aktualizētā pensijas kapitāla, uzkrātā apdrošināšanas stāža un plānotā vecuma pensijas izmaksas laikposma (G).¹³ Tātad likums “Par valsts pensijām” paredz personas individuālu iesaisti savas vecuma pensijas nodrošināšanā.

Vienlaikus likums “Par valsts pensijām” paredz nodrošināt personai vecuma pensiju vismaz minimālā apmērā¹⁴, paredzot deleģējumu vecuma pensijas minimālo apmēru noteikt Ministru kabinetam.¹⁵

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personu tiesības uz sociālo nodrošinājumu minimālā līmenī tiek garantētas ar likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 34.punktu¹⁶, kas paredz minimālo pensijas apmēru, kurš ir atkarīgs no personas uzkrātā apdrošināšanas stāža un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra.¹⁷

Tādējādi var secināt, ka paredzot personai tiesības saņemt vecuma pensiju vismaz minimālā apmērā, valsts formāli ir izpildījusi pienākumu nodrošināt tiesības uz sociālo nodrošinājumu minimālajā līmenī.

[3.2] Vērtējot, vai pasākumi sociālo tiesību īstenošanai, ir veikti pienācīgi, ir jāņem vērā Satversmes tiesas atziņas. Proti, Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversme neparedz personas tiesības uz noteiktu pabalsta apmēru, taču vienlaikus ir atzinusi, ka personai ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālā apmērā¹⁸. Tāpat valstij ir regulāri jāseko sniegtā sociālā nodrošinājuma apmēra pietiekamībai, lai garantētu, ka atbalsta saņēmēji var atļauties preces un pakalpojumus, kas tiem nepieciešami savu tiesību īstenošanai. Līdz ar to valstij ir pienākums periodiski pārskatīt sociālā nodrošinājuma apmēru.¹⁹ Sociālā nodrošinājuma apmēra periodiskas pārskatīšanas mērķis ir novērst to, ka varētu pazemināties iedzīvotāju labklājība.²⁰

¹⁰ Satversmes tiesas 2006.gada 11.decembra spriedums lietā Nr.2006-10-03. Latvijas Vēstnesis, 201 (3569), 19.12.2006.

¹¹ Likums “Par sociālo drošību”, 5. pants. <https://likumi.lv/ta/id/36850#p5>

¹² Satversmes tiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.2011-03-01. Latvijas Vēstnesis, 200 (4598), 21.12.2011.

¹³ Likuma “Par valsts pensijām” 12.panta pirmā daļa un pārejas noteikumu 13.punkts. <https://likumi.lv/ta/id/38048>

¹⁴ Likums “Par valsts pensijām”, 12.panta otrā daļa. <https://likumi.lv/ta/id/38048#p12>

¹⁵ Ministru kabineta 2011. gada 5. decembra noteikumi Nr. 924 “Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru”. <https://likumi.lv/ta/id/240909>

¹⁶ Likuma “Par valsts pensijām” redakcijā, kas bija spēkā no 2002.gada 1.janvāra līdz 2011.gada 31.decembrim.

¹⁷ Satversmes tiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.2011-03-01. Latvijas Vēstnesis, 200 (4598), 21.12.2011.

¹⁸ Satversmes tiesas 2006.gada 11.decembra spriedums lietā Nr.2006-10-03. Latvijas Vēstnesis, 201 (3569), 19.12.2006.

¹⁹ Satversmes tiesas 2009.gada 26.novembra spriedums lietā Nr.2009-08-01. Latvijas Vēstnesis, 187 (4173), 27.11.2009.

²⁰ Satversmes tiesas 2007.gada 8.jūnija spriedums lietā Nr.2007-01-01. Latvijas Vēstnesis, 95 (3671), 14.06.2007.

[3.2.1] Analizējot, vai valsts periodiski ir pārskatījusi vecuma pensijas minimālos apmērus, konstatējams sekojošais.

Likuma "Par valsts pensijām" 12.panta otrā daļa (pamata redakcijā, kas bija spēkā, pieņemot likumu) noteica: *"Apdrošinātajām personām, kuras aizgājušas pensijā 60 gadu vecumā vai vēlāk, šā panta pirmajā daļā aprēķinātās vecuma pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru."*

No 1997.gada 1.jūnija likuma "Par valsts pensijām" 12.panta otrā daļa tika izteikta šādā redakcijā: *"Apdrošinātajām personām, kurām piešķirta vecuma pensija, sasniedzot šā likuma 11.panta pirmajā daļā minēto vecumu, pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu. Līdz šā likuma 11.panta pirmajā daļā minētā vecuma sasniegšanai pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par 80 procentiem no valsts noteiktā sociālā nodrošinājuma pabalsta."*²¹

No 1999.gada 8.decembra likuma "Par valsts pensijām" 12.panta otrā daļa tika izteikta šādā redakcijā: *"Līdz šā likuma 11.panta pirmajā daļā noteiktā vecuma sasniegšanai pensijas izmaksas apmērs ir 80 procentu no piešķirtās vecuma pensijas, taču tas nedrīkst būt mazāks par 80 procentiem no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta. Personām, kurām piešķirta vecuma pensija, sasniedzot šā likuma 11.panta pirmajā daļā noteikto vecumu, pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu."*²²

No 2002.gada 1.janvāra likuma "Par valsts pensijām" 12.panta otrā daļa ir izteikta redakcijā: *"Personām, kurām piešķirta vecuma pensija, sasniedzot šā likuma 11.panta pirmajā daļā noteikto vecumu, pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par Ministru kabineta noteikto minimālo vecuma pensiju."*²³

Vienlaikus likums "Par valsts pensijām" tika papildināts ar pārejas noteikumu 34.punktu, kas noteica: *"Līdz 2006.gada 31.decembrim vecuma pensijas minimālais apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots šāds koeficients:*

personām, kuru apdrošināšanas stāžs nav lielāks par 20 gadiem, - 1,1;

personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir lielāks par 20 gadiem, bet nav lielāks par 30 gadiem, - 1,3;

*personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir lielāks par 30 gadiem, - 1,5."*²⁴

No 2007.gada 1.janvāra likuma "Par valsts pensijām" pārejas noteikumu 34.punkts tika izteikts redakcijā: *"Līdz 2009.gada 31.decembrim vecuma pensijas minimālais apmērs nevar būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots šāds koeficients:*

1) personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir līdz 20 gadiem, — 1,1;

2) personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 21 gada līdz 30 gadiem, — 1,3;

3) personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 31 gada līdz 40 gadiem, — 1,5;

*4) personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir 41 gads un vairāk gadu, — 1,7."*²⁵

Ar 2009.gada 1.decembra likumu "Grozījumi likumā "Par valsts pensijām"" pārejas noteikumu 34.punkta darbība tika pagarināta līdz 2011.gada 31.decembrim.²⁶

Savukārt no 2012.gada 1.janvāra atbilstoši likumdevēja deleģējumam minimālo vecuma pensijas apmēru nosaka MK noteikumi Nr.924.²⁷

No minētajām tiesību normām var secināt, ka likumdevēja griba jau sākotnēji ir bijusi noteikt vecuma pensijas minimālo apmēru, to piesaistot valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam.

²¹ 1997. gada 22. maija likums "Grozījumi likumā "Par valsts pensijām"". <https://likumi.lv/ta/id/43699>

²² 1999. gada 4. novembra likums "Grozījumi likumā "Par valsts pensijām"". <https://likumi.lv/ta/id/15787>

²³ 2001. gada 20. decembra likums "Grozījumi likumā "Par valsts pensijām"". <https://likumi.lv/ta/id/56947>

²⁴ 2001. gada 20. decembra likums "Grozījumi likumā "Par valsts pensijām"". <https://likumi.lv/ta/id/56947>

²⁵ 2006. gada 2. novembra likums "Grozījumi likumā "Par valsts pensijām"". <https://likumi.lv/ta/id/147913>

²⁶ 2009. gada 1. decembra likums "Grozījumi likumā "Par valsts pensijām"". <https://likumi.lv/ta/id/202277>

²⁷ Ministru kabineta 2011. gada 5. decembra noteikumi Nr. 924 "Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru". <https://likumi.lv/ta/id/240909>

Par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra neatbilstību Satversmei tiesībsargs norādīja 2019.gada 23.maija vēstulē Nr.1-8/9 “Par Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumu Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam, 91.panta otrajam teikumam un 109.pantam”, aicinot valdību līdz 2019.gada 24.jūlijam novērst tiesībsarga konstatētos trūkumus un noteikt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta līmeni atbilstoši Satversmei. Tiesībsarga ieskatā, valsts, nosakot valsts sociālā nodrošinājuma apmērus, nav pienācīgi veikusi pasākumus sociālo tiesību īstenošanai, kā arī nav ievērojusi vispārējos tiesību principus – sociāli atbildīgas valsts principu, cilvēka cieņas principu un diskriminācijas aizlieguma principu.

Nemot vērā 2019.gada 23.maija vēstulē norādītos argumentus, tiesībsargs uzskata, ka vecuma pensijas minimālais apmērs, ciktāl tas ir piesaistīts valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam, kopš 1996.gada nav pienācīgi pārskatīts.²⁸ Tādējādi secināms, ka valsts savu pienākumu – periodiski sekot un pilnveidot sniegtā sociālā nodrošinājuma apmēra pietiekamībai, nav izpildījusi tā, lai Satversmes 109.pantā nostiprinātās tiesības personām būtu īstenojamas reāli.

[3.2.2] Vērtējot vecuma pensijas minimālā apmēra pietiekamību, jāatzīmē, ka pati valsts politikas plānošanas dokumentos ir atzinusi, ka tas nav pietiekams.²⁹

Arī starptautiskās institūcijas ir norādījušas uz sociālās aizsardzības pasākumu nepietiekamību. Proti, Eiropas Sociālo tiesību komiteja, 2017.gada nogalē skatot Latvijas Republikas valdības ziņojumu par Pārskatītās Eiropas sociālās hartas 3., 11., 12., 13., 14. un 30.panta īstenošanu, secināja, ka situācija Latvijā neatbilst Hartas 12.pantam³⁰, jo vecuma pensiju minimālais apmērs ir acīmredzami nepietiekams.³¹

Eiropas Komisijas Padome Ieteikumā par Latvijas 2018.gada valsts reformu programmu un ar ko sniedz Padomes atzinumu par Latvijas 2018. gada stabilitātes programmu” kā viens no trijiem ieteikumiem tika ietverts aicinājums uzlabot minimālo ienākumu pabalstu, minimālo vecuma pensiju un cilvēkiem ar invaliditāti paredzētā ienākumu atbalsta adekvātumu (...).³²

Eiropas Komisija jau vismaz kopš 2015.gada Latvijai katru gadu ir norādījusi:

- uz sociālo pabalstu adekvātumu, īpaši attiecībā uz vecāka gadagājuma cilvēkiem un personām ar invaliditāti;
- pabalstu palielinājums ir bijis tik niecīgs, ka to ietekme uz nabadzības mazināšanu ir nebūtiska;
- vecāka gadagājuma cilvēku ienākumu līmenis pieaug lēnāk nekā pārējo iedzīvotāju ienākumi;
- minimālā pensija, izsakot procentos no vidējiem ienākumiem, ir viszemākā ES un nenodrošina pietiekamu aizsardzību pret vecāka gadagājuma cilvēku nabadzību³³.

²⁸ Latvijas Republikas tiesībsarga 2019.gada 23.maija vēstules Nr.1-8/9 “Par Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumu Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam, 91.panta otrajam teikumam un 109.pantam” 4.2.1.punkts.

²⁹ Konceptija par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/5031>

³⁰ Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas 12.pants noteic tiesības uz sociālo drošību. Likums “Par Pārskatīto Eiropas Sociālo hartu”. Latvijas Vēstnesis, 40 (4846), 26.02.2013.

³¹ Eiropas Sociālo tiesību komitejas 2017.gada 8.decembra secinājumi. Pieejams: <https://bit.ly/2v1ldQf>

³² Eiropas Komisijas Padomes Ieteikums par Latvijas 2018. gada valsts reformu programmu un ar ko sniedz Padomes atzinumu par Latvijas 2018. gada stabilitātes programmu. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2018-european-semester-country-specific-recommendation-commission-recommendation-latvia-lv.pdf

³³ Eiropas Komisijas dienestu darba dokuments. 2016. gada ziņojums par Latviju, Brisele, 26.2.2016. SWD (2016) 82 final. https://ec.europa.eu/info/publications/2016-european-semester-country-report-latvia_en.

Arī pēdējā Eiropas Komisijas ziņojumā par Latviju ir norādīts, ka sociālās palīdzības pabalsti joprojām ir zemi, un to ietekme uz lielās nabadzības un nevienlīdzības mazināšanu ir minimāla.³⁴

Sociālā nodrošinājuma mērķis ir garantēt personas iztiku tajos gadījumos, kad šī persona dažādu iemeslu dēļ nav spējīga aktīvi iesaistīties darba tiesiskajās attiecībās un pati sevi nodrošināt. Šiem gadījumiem ir izveidota sociālās drošības sistēma. Tiek pieņemts, ka, sasniedzot vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu, persona ir kļuvusi darba nespējīga un līdz ar to var pretendēt uz pensiju budžeta izmaksu - vecuma pensiju.³⁵

Tādējādi var pieņemt, ka vecuma pensijas mērķis ir garantēt personai ienākumus sociālā riska – vecuma – iestāšanās gadījumā.

Kā jau iepriekš norādīts, vecuma pensijas minimālais apmērs ir no 70,43 *euro*³⁶ līdz 108,85 *euro* mēnesī³⁷, t.i., 2,35 *euro* līdz 3,63 *euro* dienā. Personām ar invaliditāti kopš bērnības vecuma pensijas minimālais apmērs ir nedaudz lielāks – no 117,39 *euro* līdz 181,42 *euro* mēnesī, t.i., 3,91 *euro* līdz 6,05 *euro* dienā.

Tiesībsarga ieskatā, vecuma pensijas minimālie apmēri nav pietiekami, lai nodrošinātu cilvēka pamatvajadzības, kas Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma izpratnē ir ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe, obligātā izglītība. Vienlaikus jānorāda, ka par personu ar invaliditāti pamatvajadzībām uzskatāmas arī tās vajadzības, kas saistītas ar šo personu īpašo veselības stāvokli.³⁸

Jāatzīmē, ka valsts garantēto vecuma pensiju minimālā apmērā saņem 64 004 personas jeb 14,3 procenti³⁹ no visiem vecuma pensijas saņēmējiem⁴⁰, no kurām personas ar invaliditāti ir 7368, bet personas ar invaliditāti kopš bērnības tikai 397⁴¹.

Atbilstoši Pasaules Bankas atzītajam absolūtās nabadzības līmenis 2015.gadā bija 1,90 ASV dolāri dienā⁴² jeb 1,67 *euro* dienā⁴³. Šai sakarā minimālie vecuma pensijas dienas apmēri liecina, ka Latvijas valsts, neskatoties uz to, ka sevi atzinusi par sociāli atbildīgu Eiropas Savienības valsti, tomēr atzīst, ka vecuma pensijas minimālais apmērs ir cilvēka cienīgs un pietiekams, jo tas ir nodrošināts vismaz absolūtās nabadzības līmenī. Lai gan personām ar lielāku apdrošināšanas stāžu vecuma pensijas minimālais apmērs ir nedaudz lielāks, tomēr tas liek apšaubīt Latvijas kā sociāli atbildības valsts izvēli – pamatvajadzību nodrošināšanu piesaistīt absolūtās nabadzības kritērijiem, ko parasti piemēro jaunattīstības valstī, nevis Eiropas Savienībā atzītiem principiem.

Arī Eiropas Sociālo tiesību komiteja ir norādījusi, ka minimālā pensija, kas piešķirta saskaņā ar pirmā pīlāra shēmu, ir krietni zem nabadzības līmeņa, kas noteikts 40% apmērā no vidējā ekvivalentā ienākuma⁴⁴, pat ja to aprēķina, pamatojoties uz ilgākiem apdrošināšanas

³⁴ Eiropas Komisijas dienestu darba dokuments. 2019.gada ziņojums par Latviju. Brisele, 27.2.2019., SWD(2019) 1013 final. <https://bit.ly/2Kwvb6l>

³⁵ Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedums lietā Nr.2001-12-01. Latvijas Vēstnesis, 44 (2619), 20.03.2002.

³⁶ Ja apdrošināšanas stāžs ir līdz 20 gadiem.

³⁷ Ja apdrošināšanas stāžs ir 41 gads un vairāk gadu.

³⁸ Satversmes tiesas 2012. gada 21. jūnija spriedums lietā Nr.2011-20-01. Latvijas Vēstnesis, 98 (4701), 22.06.2012.

³⁹ Salīdzinājumam – 2010.gadā vecuma pensija minimālā apmērā bija piešķirta 36 450 personām jeb 11,4 procentiem no visiem vecuma pensijas saņēmējiem. Ministru kabineta noteikumu projekta „Vecuma pensiju minimālie apmēri” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40230659&mode=mk&date=2011-12-05>

⁴⁰ Saskaņā ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras datiem 2019.gada aprīlī vecuma pensiju saņēma 448 605 personas.

⁴¹ Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras dati par 2019.gada aprīli. Nav publicēti.

⁴² Pasaules bankas kopsavilkums par nabadzību. 03.04.2019. <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

⁴³ Atbilstoši Latvijas Bankas kursam uz 2019.gada 24.jūniju 1 USD = 0,88 *euro*, <https://www.bank.lv/statistika/dati-statistika/valutu-kursi/aktualie>

⁴⁴ Saskaņā ar CSP datiem – 244 *euro* mēnesī, pēc Labklājības ministrijas aprēķiniem – 198 *euro* mēnesī. Sk. Ministru kabineta 2019.gada 10.jūnija vēstuli Nr.18/TA-715/2529 “Par garantētā minimālā ienākumu līmeņa un trūcīgas personas ienākumu līmeņa apmēru”

periodiem. Tādējādi tā [komiteja] uzskata, ka minimālās vecuma pensijas līmenis ir acīmredzami nepietiekams.⁴⁵

Latvijā sociālās drošības sistēmu veido gan sociālā palīdzība, gan sociālā apdrošināšana, kas ir savstarpēji saistītas un viena otru papildina. Tomēr katrai no tām ir savs mērķis, uzdevums, funkcijas un principi. Likuma "Par sociālo palīdzību" 3.pantā noteikts, ka tiesības uz sociālās palīdzības saņemšanu ir personai, kura saviem spēkiem nespēj nodrošināt sevi vai pārvarēt īpašas dzīves grūtības un kura nesaņem ne no viena cita pietiekamu palīdzību.⁴⁶

Lai gan minimālās vecuma pensijas saņēmējs var pretendēt uz pašvaldības sociālo palīdzību⁴⁷, tomēr personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu sociālās apdrošināšanas formā nevar aizstāt ar tiesībām uz sociālo palīdzību.⁴⁸

Politikas plānošanas dokumentā "Plāns minimālo ienākumu līmeņa pilnveidošanai 2020.-2021.gadam"⁴⁹ (turpmāk – Plāna projekts) citstarp ir paredzēts valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu noteikt 20 procentu apmērā no ienākumu mediānas, palielinot to no 64,03 *euro* līdz 99 *euro*. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra palielināšanas rezultātā palielināsies arī vecuma pensijas minimālais apmērs, proti, vecuma pensijas minimālais apmērs personām ar apdrošināšanas stāžu līdz 20 gadiem palielināsies no 70,43 *euro* uz 108,90 *euro*; ar stāžu no 21 gada līdz 30 gadiem – no 83,24 *euro* uz 128,70 *euro*; ar apdrošināšanas stāžu no 31 gada līdz 40 gadiem – no 96,05 *euro* uz 148,50 *euro*; ar apdrošināšanas stāžu 41 gads un vairāk – no 108,85 *euro* uz 168,30 *euro*.

Plānotais vecuma pensijas minimālo apmēru palielinājums par 38,47 *euro* līdz 59,45 *euro*, tiesībsargs ieskatā, nav pietiekams. Minimālās vecuma pensijas joprojām būs krietni zem nabadzības līmeņa⁵⁰, kā arī zem plānotā ienākumu līmeņa trūcīgas personas statusa iegūšanai (198 *euro*)⁵¹.

Nemot vērā iepriekš norādīto, tiesībsarga ieskatā, pasākumi sociālo tiesību īstenošanai nav veikti pienācīgi.

[3.3] Vērtējot, vai Noteikumu Nr.924 2.punkta ietvaros tiek ievēroti vispārējie tiesību principi, jāatzīmē, ka sociālo tiesību īstenošanā likumdevējam ir jāievēro vispārējie tiesību principi, kas veido personas un valsts tiesisko pamatu.⁵²

[3.3.1] Satversmes 91.pants noteic: "*Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.*" Vienlīdzības princips citstarp liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos. Tomēr vienlīdzība Satversmes 91.panta izpratnē nenozīmē nivelēšanu. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu

⁴⁵ Eiropas Sociālo tiesību komitejas 2017.gada 8.decembra secinājumi. <https://bit.ly/2v1ldQf>

⁴⁶ Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta spriedums lietā Nr.2000-08-0109. Latvijas Vēstnesis, 41 (2428), 14.03.2001.

⁴⁷ Papildus sk. Latvijas Republikas tiesībsarga 2019.gada 23.maija vēstules Nr.1-8/9 "Par Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumu Nr.1605 "Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību" 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam, 91.panta otrajam teikumam un 109.pantam" 4.2.2.punkts.

⁴⁸ Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta spriedums lietā Nr.2000-08-0109. Latvijas Vēstnesis, 41 (2428), 14.03.2001.

⁴⁹ Plāna projekts "Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam". Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40472799>

⁵⁰ Eiropas Sociālo tiesību komitejas 2017.gada 8.decembra secinājumi. Pieejams: <https://bit.ly/2v1ldQf>

⁵¹ Plāna projekts "Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam". Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40472799>

⁵² Satversmes tiesas 2006.gada 11.decembra spriedums lietā Nr.2006-10-03. Latvijas Vēstnesis, 201 (3569), 19.12.2006.

attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats.⁵³

Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav leģitīma mērķa vai arī ja nav samērīgas attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem.⁵⁴

Tādējādi, lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91.panta pirmajam teikumam, nepieciešams noskaidrot:

- 1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos;
- 2) vai apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi;
- 3) vai atšķirīgajai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.⁵⁵

Tiesībsarga ieskatā, visi minimālās vecuma pensijas saņēmēji atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos – gan tie, kuru apdrošināšanas stāžs ir 10 gadi⁵⁶, gan tie, kuru apdrošināšanas stāžs ir vairāk kā 40 gadi.

MK noteikumu Nr.924 2.punktā noteiktie koeficienti rada atšķirīgu attieksmi pret personām ar lielāku apdrošināšanas stāžu. Proti, personām, kurām apdrošināšanas stāžs ir 10 gadi, katrs apdrošināšanas stāža gads tiek novērtēts visaugstāk. Savukārt tām personām, kurām apdrošināšanas stāžs ir liels, piemēram, 45 gadi, katrs apdrošināšanas gads tiek novērtēts viszemāk. Ieskatam tabula.

Apdrošināšanas stāžs (gados)	Vecuma pensijas minimālais apmērs, <i>euro</i> /mēnesī	Vecuma pensijas minimālais apmērs par vienu apdrošināšanas stāža gadu, <i>euro</i>
10 ⁵⁷	70,43	7,04
15 ⁵⁸	70,43	4,70
20	70,43	3,52
21	83,24	3,96
30	83,24	2,78
31	96,05	3,10
40	96,05	2,40
41	108,85	2,65
45	108,85	2,42

Tātad, var secināt, ka persona, kura ir nostrādājusi ilgāku laiku atrodas nelabvēlīgākā situācijā, nekā persona ar īsāku darba mūžu.

Lai noteiktu, vai atšķirīgajai attieksmei, ko izraisa apstrīdētā norma, ir objektīvs un saprātīgs pamats, jāpārbauda, vai atšķirīgajai attieksmei ir leģitīms mērķis. Pieņemt tādu tiesisko regulējumu, kas rada atšķirīgu attieksmi pret savstarpēji salīdzināmām personu grupām, likumdevējs var vienīgi tad, ja šādu rīcību attaisno sasniedzamais leģitīmais mērķis.⁵⁹

⁵³ Satversmes tiesas 2001.gada 3.aprīļa spriedums lietā Nr.2000-07-0409. Latvijas Vēstnesis, 04.04.2001., 54 (2441).

⁵⁴ Satversmes tiesas 2002.gada 23.decembra spriedums lietā Nr.2002-15-01. Latvijas Vēstnesis, 23.12.2002., 188 (2763).

⁵⁵ Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra spriedums lietā Nr.2010-01-01. Latvijas Vēstnesis, 12.10.2010., 161 (4353).

⁵⁶ Līdz 2013.gada 31.decembrim likuma "Par valsts pensijām" 11.panta pirmā daļa noteica, ka tiesības uz vecuma pensiju ir personām, kurām apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 10 gadiem.

⁵⁷ Minimālais apdrošināšanas stāžs personām, kurām vecuma pensija piešķirta līdz 2013.gada 31.decembrim.

⁵⁸ Minimālais apdrošināšanas stāžs personām, kurām vecuma pensija piešķirta no 2014.gada 1.janvāra līdz 2024.gada 31.decembrim.

⁵⁹ Satversmes tiesas 2017. gada 15. jūnija spriedums lietā Nr.2016-11-01. Latvijas Vēstnesis, 121 (5948), 19.06.2017.

Vecuma pensijas minimālā apmēra diferenciacija atbilstoši apdrošināšanas stāžam likumā “Par valsts pensijām” tika iekļauta ar 2001.gada 20.decembra likumu “Grozījumi likumā “Par valsts pensijām””⁶⁰. Izskatot likumprojektu Saeimā 2.lasījumā, tika diskutēts par nepieciešamību paaugstināt vecuma pensijas minimālo apmēru. Deputāts E.Baldzēns aicināja “Noteiksim to “sliexsni”, to, kādai ir jābūt minimālajai pensijai, ja darba stāžs ir 30 gadi vai pat vēl ilgāks! Tas nemaz nav daudz - 45 lati. Noteiksim arī to, ka pensijai, ja vien darba stāžs ir 11, 27, 28 vai 29 gadi, ir tomēr jāatšķiras no sociālā pabalsta, ko saņem, piemēram, cietumnieks, kas nav nostrādājis pat 7 gadus! Un tad tiem cilvēkiem būtu vismaz tie 33 lati. Nenovedīsim situāciju tiktāl, ka cietumnieka pabalsts un minimālā pensija ir vienā līmenī! Ieviesīsim šo diferenci!”⁶¹

2006.gada 2.novembra grozījumu likumā “Par valsts pensijām”, ar kuriem citstarp likums tika papildināts ar nosacījumu, ka vecuma pensijas minimālais apmērs personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir 41 un vairāk gadu, nevar būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots koeficients 1,7, mērķis bija sniegt lielāku atbalstu cilvēkiem ar vismaz 41 gadu lielu apdrošināšanas stāžu⁶².

Tādējādi var secināt, ka likumdevēja griba, nosakot diferencētu vecuma pensijas minimālā apmēra aprēķināšanas kārtību, bija nodrošināt lielāku vecuma pensijas minimālo apmēru personām ar lielāku apdrošināšanas stāžu. Taču tiesību normas leģitīmais mērķis, tiesībsarga ieskatā, nesakrīt ar atšķirīgās attieksmes mērķi.

Izskatot likumprojektu “Grozījumi likumā “Par valsts pensijām”” (reģ. nr.1871) Saeimā 2. un 3.lasījumā 2006.gada 19.oktobrī un 2006.gada 2.novembrī bija diskusijas par vecuma pensijas minimālā apmēra aprēķināšanu. Deputāte S.Bendrāte iesniedza priekšlikumu, kas “paredz atvasināt vecuma pensijas minimālo apmēru nevis no apdrošināšanas stāža desmitgadēm, bet no katra pilna stāža gada. Tā nonivelēšana līdz desmitgadēm ir necieņa pret cilvēka darba ieguldījumu. Esošā kārtība nozīmē, ka, piemēram, pensionāram ar 19 gadu darba stāžu tiek aprēķināta tāda pati minimālā pensija kā par 10 nostrādātiem gadiem; par 29 gadu darba stāžu – tāda pati kā par 20 darba gadiem. [...]” Taču tas neguva deputātu atbalstu, jo “šis priekšlikums tiešām arī no budžeta prasa 29,1 miljonu latu”.⁶³

Ministru kabineta noteikumu projekta „Vecuma pensiju minimālie apmēri” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācija) ir norādīts, ka, gatavojot noteikumu projektu, tika izvērtēta situācija saistībā ar minimālajām vecuma pensijām. Sociālā politika, it īpaši pensiju sistēma Latvijā, tāpat kā citās Eiropas Savienības dalībvalstīs, ir nesaraucami saistīta ar valsts ekonomisko attīstību. [...] Šobrīd valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta ieņēmumi nesedz budžeta izdevumus. [...] Līdz ar to šobrīd, ņemot vērā, ka situācija valsts sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā pēdējos gados ir mainījusies, minimālo pensiju apmērus palielināt nav iespējams, jo tas palielinātu valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta izdevumus.⁶⁴

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka vecuma pensijas ir valsts sociālās politikas jautājums, kam ir ilglaicīgs raksturs un kam nepieciešama stabilitāte. Sabiedrības vienas daļas – pensijas saņēmēju – interesēs ir sabalansēt pensiju budžeta izdevumus ar ieņēmumiem un nepieļaut šā budžeta līdzekļu pārtēriņu.⁶⁵ Ņemot vērā minēto, var atzīt, ka atšķirīgā attieksme ir noteikta ar mērķi nodrošināt valstī efektīvu un paredzamu sociālā nodrošinājuma piešķiršanas sistēmu. Šāda

⁶⁰ 2001. gada 20. decembra likums “Grozījumi likumā “Par valsts pensijām””. <https://likumi.lv/ta/id/56947>

⁶¹ 7.Saeimas 2001.gada 22.novembra sēdes stenogramma. https://www.saeima.lv/steno/2001/st_2211/st2211.html

⁶² Likumprojekta „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” anotācija. http://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1871_0.htm

⁶³ 8.Saeimas 2006.gada 19.oktobra sēdes stenogramma. http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_061019/st1910.htm

⁶⁴ Ministru kabineta noteikumu projekta „Vecuma pensiju minimālie apmēri” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40230659&mode=mk&date=2011-12-05>

⁶⁵ Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr.2001-12-01. Latvijas Vēstnesis, 44 (2619), 20.03.2002.

likumdevēja pieeja ir vērsta uz pensiju sistēmas ilgtermiņa stabilitātes nodrošināšanu, kas saskan ar Satversmes 116.pantā noteikto leģitīmo mērķi – sabiedrības labklājības aizsardzību.⁶⁶

Nepieciešamība taupīt valsts budžeta līdzekļus var attaisnot valsts atteikšanos piešķirt līdzekļus mazāk svarīgu tās funkciju veikšanai vai vispārēju taupības pasākumu ieviešanu ekonomiskās lejupslīdes apstākļos. Taču valsts budžeta līdzekļu ietaupījums nevar kalpot par leģitīmu mērķi atšķirīgai attieksmei pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.⁶⁷

No iepriekš minētajām Satversmes tiesas atziņām var secināt, ka pensiju sistēmas ilgspēja pati par sevi var tikt uzskatīta par leģitīmu mērķi. Taču konkrētajā gadījumā, tiesībsarga ieskatā, nav saskatāms nekāds leģitīms mērķis, kura dēļ personām ar lielāku apdrošināšanas stāžu vecuma pensijas minimālais apmērs būtu nosakāms salīdzinoši mazāks, nekā personām ar mazāku apdrošināšanas stāžu. Turklāt jāņem vērā, ka kopš 2011.gada ekonomiskā situācija Latvijā ir uzlabojusies⁶⁸, līdz ar to, ievērojot progresīvās attīstības principu, valstij ir pienākums pārskatīt vecuma pensijas minimālā apmēra noteikšanas kārtību.

Tāpat jāatzīmē, ka no noteikumu projekta anotācijas neizriet, ka noteikumu pieņemšanas izstrādē būtu vērtēta cita (alternatīva) vecuma pensijas minimālā apmēra aprēķināšanas kārtība. Tādējādi var secināt, ka citi alternatīvi vecuma pensijas minimālā apmēra aprēķināšanas veidi nav vērtēti. To, ka pastāv arī citi veidi, kā noteikt vecuma pensijas minimālo apmēru, apliecina 8.Saeimas deputātu iesniegtais 10.priekšlikums likumprojektam “Grozījumi likumā “Par valsts pensijām””⁶⁹.

Tiesībsargs uzskata, ka pastāvošā vecuma pensijas minimālā apmēra noteikšanas kārtība nav samērīga. Samērīgums vienlīdzības principa kontekstā nozīmē, ka labumam, ko sabiedrība iegūst ar atšķirīgo attieksmi pret salīdzināmajām situācijām, ir jābūt lielākam nekā zaudējumam, ko cieš tās personas, kuras atrodas nelabvēlīgākajā no abām situācijām.⁷⁰

Tiesībsarga ieskatā, pastāvošais regulējums nemotivē indivīdu pēc iespējas ilgāk iesaistīties sociālās apdrošināšanas sistēmā. Sociālās apdrošināšanas sistēmas ideja ir nodrošināt indivīdam nevis minimālu iztikšanu, bet gan cienīgu dzīves līmeni. Latvijas sociālās apdrošināšanas sistēmas pamatā daļēji ir kapitāla uzkrājumu princips. Jo ilgāk cilvēks iesaistīsies sociālās apdrošināšanas sistēmā, jo lielāku atlīdzinājumu iestājoties vecumam varēs saņemt.

Ņemot vērā iepriekš minēto, tiesībsargs uzskata, ka MK noteikumu Nr.924 2.punktā noteiktā vecuma pensijas minimālā apmēra aprēķināšanas kārtība neatbilst Satversmes 91.panta pirmajā teikumā nostiprinātajam vienlīdzības principam.

[3.3.2] No sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums izveidot ilgspējīgu un sabalansētu politiku sabiedrības labklājības nodrošināšanai.⁷¹ Tiesības uz sociālo nodrošinājumu paredz valsts pienākumu radīt efektīvu, taisnīgu un ilgspējīgu sociālā nodrošinājuma sistēmu. Sociālās nodrošinājuma sistēmas esība nozīmē to, ka šai sistēmai jāpastāv un turklāt jābūt ilgspējīgai, lai nodrošinātu to, ka tiesības uz sociālo nodrošinājumu varēs īstenot gan pašreizējās, gan arī nākamās paaudzes.⁷²

No iepriekš minētajām atziņām izriet, ka, lai nodrošinātu pensiju sistēmas esību ir jāsamēro pašreizējo pensijas saņēmēju un nākotnes pensijas saņēmēju intereses. Tādējādi valsts

⁶⁶ Satversmes tiesas 2017. gada 15. jūnija spriedums lietā Nr.2016-11-01. Latvijas Vēstnesis, 121 (5948), 19.06.2017.

⁶⁷ Satversmes tiesas 2019. gada 2. maija spriedums lietā Nr.2018-14-01. Latvijas Vēstnesis, 89 (6428), 07.05.2019.

⁶⁸ Latvijas Ekonomikas attīstības pārskats 2018.

https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/tautsaimniecibas_attistiba/latvijas_ekonomikas_attistibas_parskats/

⁶⁹ 8.Saeimas 2006.gada 2.novembra sēdes stenogramma. http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_061102/st0211.htm

⁷⁰ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 97.lpp.

⁷¹ Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta spriedums Nr.2009-44-01. Latvijas Vēstnesis, 43 (4235), 17.03.2010.

⁷² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 218.lpp.

pienākums ir radīt tādu pensiju sistēmu, kas nodrošina vienlīdzīgas iespējas saņemt pensiju gan šodien, gan arī nākotnē.

Viens no iemesliem, kāpēc indivīds nevar saņemt pietiekamu vecuma pensiju, ir tas, ka nav uzkrāts pietiekams pensijas kapitāls. Pastāvošā sociālās apdrošināšanas sistēma pieļauj veikt sociālās apdrošināšanas iemaksas no ienākumiem, kas pat nesasniedz valstī noteikto minimālo darba algu. Turklāt pati valsts par noteiktām personu grupām (piemēram, par personām, kuras, kopj bērnu un saņem bērna kopšanas pabalstu; personām, kuras saņem atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu; personām, kuras saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu; personām, kuras uzturas ārvalstī kā diplomāta laulātais, karavīra laulātais vai Eirojusta pārstāvja laulātais⁷³) sociālās apdrošināšanas iemaksas pensiju apdrošināšanai veic no ļoti mazas summas, kas rezultātā nenodrošina iespēju saņemt pienācīgu vecuma pensiju⁷⁴. Tādējādi var secināt, ka valsts nav radījusi pietiekami efektīvu mehānismu, lai indivīds vecumdienās varētu saņemt pietiekamu sociālo nodrošinājumu, kas kopumā var novest pie pensiju sistēmas sabrukuma.

Ja valsts ir radījusi, tādu pensiju sistēmu, kas pieļauj, ka pietiekami ilga darba mūža laikā persona nevar uzkrāt pietiekamu pensiju kapitālu, lai nodrošinātu adekvātu vecuma pensiju, valsts pienākums ir radīt taisnīgu vecuma pensijas minimālā apmēra aprēķināšanas kārtību.

Tiesībsarga ieskatā pensijas saņēmēju tiesiskās intereses nevar nesamērīgi ierobežot vienīgi pensijas sistēmas ilgtspējas vārdā. Tādējādi secināms, ka MK noteikumu Nr.924 2.punkts neatbilst Satversmes Ievada ceturtajā rindkopā deklarētajam un 1.pantā nostiprinātajam sociāli atbildīgas valsts principam.

Ņemot vērā iepriekš minētos argumentus, tiesībsargs uzskata, ka MK noteikumu Nr.924 2.punkts, kas noteic vecuma pensijas minimālos apmērus atbilstoši uzkrātajam apdrošināšanas stāžam, neatbilst Satversmes 1.pantam, 91.panta pirmajam teikumam un 109.pantam.

Ņemot vērā Tiesībsarga likuma 12.panta 8.punktā noteikto aicinu valdību līdz 2019.gada 1.oktobrim novērst konstatētos trūkumus un noteikt vecuma pensijas minimālo apmēru atbilstoši Satversmei.

Lūdzu informēt par rekomendāciju ieviešanas rezultātiem.

Ar cieņu

Latvijas Republikas
tiesībsargs

J.Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu

⁷³ Ministru kabineta 2001. gada 5. jūnija noteikumi Nr. 230 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no valsts pamatbudžeta un valsts sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem", 3. un 3.¹punkts. <https://likumi.lv/ta/id/25244#p3>

⁷⁴ Tiesībsarga 2019.gada 4.jūnija Vēstule Nr.6-1/979 "Par valsts veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām par diplomātu laulātajiem", kas adresēta Ministru kabinetam.